

BÀI 17

NHỮNG ĐÚA TRÈ[?]

(Trích *Thời thơ áu*)

ĐỌC – HIỂU VĂN BẢN

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS rung cảm trước những tâm hồn tuổi thơ trong trắng, sống thiếu tinh thương và hiểu rõ nghệ thuật kể chuyện của Go-ro-ki trong đoạn trích tiểu thuyết tự thuật⁽¹⁾ này.

---

(1) *Tiểu thuyết tự thuật*, có khi gọi là *tự truyện*, là loại tiểu thuyết trong đó nhà văn kể chuyện đời mình. Truyện được kể ở ngôi thứ nhất ; người kể chuyện xưng "tôi" chính là tác giả. Trong *Thời thơ áu*, các nhân vật và các sự kiện được nhắc đến đều có thật và liên quan đến nhân vật chính là chủ thể xưng "tôi", tức A-li-ô-sa. Đã là tiểu thuyết, tất có hư cấu ; hơn nữa, khi nhà văn kể chuyện đời mình hơn ba chục năm về trước, không tránh khỏi có những chỗ thiếu chính xác do trí nhớ của con người có hạn. Nhưng vì Go-ro-ki muốn kể lại trung thực đời mình, nên chắc chắn những sai lệch đó không nhiều. Sang nửa sau thế kỉ XX, quan niệm về thể loại tiểu thuyết tự thuật thay đổi nhanh chóng. Nhiều nhà văn không quan tâm mấy đến sự chính xác nữa ; tính chất tiểu thuyết dần dần lấn át tính chất tự thuật.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. *Những đứa trẻ* chỉ là một đoạn trích ngắn ở chương IX trong tiểu thuyết tự thuật dài mười ba chương *Thời thơ ấu* của nhà văn Nga Go-rô-ki. Bài học chỉ tập trung vào đoạn trích này, không cần nói nhiều về cuộc đời, sự nghiệp sáng tác của Go-rô-ki và nội dung tác phẩm *Thời thơ ấu*. Như *Mục tiêu cần đạt đã nêu rõ*, khi khai thác văn bản, chúng ta cần nhấn vào mấy ý cơ bản : "những tâm hồn tuổi thơ trong trắng, sống thiếu tinh thương", "tiểu thuyết tự thuật", và "nghệ thuật kể chuyện của Go-rô-ki". Hai yếu tố sau thuộc vốn kiến thức về nghệ thuật ; yếu tố đầu đi sâu vào nội dung nhằm giáo dục tư tưởng, tình cảm cho HS.

2. Nhân đây, chúng tôi cung cấp mở rộng một số tài liệu chỉ để các GV tham khảo :

– Mác-xim Go-rô-ki (1868 – 1936) là bút danh của A-léch-xây Pê-scôp, ở nhà thường được gọi thân mật là A-li-ô-sa. Sinh trưởng ở thành phố Ni-giơ-ni Nô-vô-gô-rôt (sau có thời đổi tên là thành phố Go-rô-ki) trong một gia đình lao động nghèo, bố làm nghề thợ mộc, chú bé A-li-ô-sa trải qua tuổi ấu thơ nhiều cay đắng, tủi nhục. Bố mất sớm, A-li-ô-sa hầu như không biết mặt bố ; mẹ lại đi lấy chồng khác, thỉnh thoảng mới về nhà ; A-li-ô-sa ở với ông bà ngoại. Rồi mẹ cũng qua đời khi A-li-ô-sa mới lên mười. Do cảnh nhà ngày càng sa sút, chú phải bỏ học, tự lực kiếm sống bằng nhiều nghề khác nhau khi mới mươi một tuổi. Năm năm sau, Pê-scôp đi Ca-dan, ước mơ vào đại học, nhưng chẳng có tiền nên không thực hiện được, lại phải tiếp tục đi làm nuôi thân... Tác phẩm đầu tay của Pê-scôp được đăng trên báo là truyện ngắn *Ma-ca Su-đra* (1892), lấy bút danh "Mác-xim Go-rô-ki" (tiếng Nga, "go-rô-ki" có nghĩa là "cay đắng"). Trong hơn bốn mươi năm lao động không mệt mỏi, nhà văn sáng tác rất nhiều, gồm các thể loại truyện ngắn, tiểu thuyết, kịch... Các tác phẩm chính : bộ ba tiểu thuyết tự thuật *Thời thơ ấu* (1913 – 1914), *Kiếm sống* (1915 – 1916), *Những trường đại học của tôi* (1923) và các tiểu thuyết *Người mẹ* (1906 – 1907), *Sự nghiệp gia đình Ác-ta-mô-nôp* (1925), *Cuộc đời Clim Xam-ghin* (1925 – 1936)... Tháng 8 năm 1934, Mác-xim Go-rô-ki chủ toạ Đại hội các nhà văn Xô viết lần thứ nhất. Trong đại hội này, chủ nghĩa hiện thực xã hội chủ nghĩa được đề xuất và khẳng định như một phương pháp sáng tác quan trọng. Bình đựng tro di hài Mác-xim Go-rô-ki được an táng vào tường điện Crem-li ở trung tâm thủ đô Mát-xcơ-va.

– *Thời thơ ấu* gồm mười ba chương là cuốn đầu tiên trong bộ ba tiểu thuyết tự thuật đã nói ở trên. Truyện được kể ở ngôi thứ nhất, tác giả tự kể chuyện mình.

Mở đầu tác phẩm là chuyện bố mất, khi đó A-li-ô-sa mới ba tuổi. Chú về sống với gia đình ông bà ngoại. Mẹ đi lấy chồng khác, thỉnh thoảng mới về nhà. A-li-ô-sa sống những năm tháng tuổi thơ héo hắt ở đây, sớm phải chứng kiến ngay trong gia đình những cảnh đói nhức nhối. Ông ngoại Va-xi-li Ca-si-rin là người khó tính, thiếu tình thương, luôn đe nẹt và đối xử với cháu bằng roi vọt tàn nhẫn ; hai cậu của A-li-ô-sa thì choảng nhau chỉ vì tranh chấp gia tài ; lão đại tá Ốp-xi-an-ni-cốp bên hàng xóm hách dịch, coi khinh những người thuộc tầng lớp dưới... Nhưng A-li-ô-sa cũng gặp những con người tốt. Chú được sống trong tình thương yêu của bà ngoại A-cu-li-na I-va-nốp-na, bà thường kể truyện cổ tích cho cháu nghe, qua đó khơi dậy trong tâm hồn trẻ thơ của cậu những tình cảm tốt đẹp ; người thợ Xư-ga-nốc có lần đỡ đòn cho A-li-ô-sa nên cả cánh tay bị bầm tím ; những đứa trẻ vừa tội nghiệp vừa đáng yêu trạc tuổi với A-li-ô-sa và là con của đại tá Ốp-xi-an-ni-cốp... Tác phẩm kết thúc bằng sự kiện mẹ qua đời, lúc này A-li-ô-sa mới mười tuổi :

"Sau khi chôn cất mẹ tôi được vài ngày, ông tôi bảo tôi :

– *Này, Lέć-xây, mà y không phải là cái mề-day, mà y không thể lủng lảng mãi trên cổ tao, mà y hãy đi vào đời mà kiếm sống...*

Và thế là tôi bước vào đời."

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Hoạt động 1. Giới thiệu bài.

Đây là bước chuẩn bị vào bài ; có thể ghi đề mục trên bảng là *Go-rơ-ki và tiểu thuyết "Thời thơ ấu"*.

HS đã từng được học những bài văn học Nga ở các lớp dưới của cấp THCS (Pu-skin, È-ren-bua), GV nhắc lại để dẫn vào bài *Những đứa trẻ* của Go-rơ-ki.

– Nói về nhà văn Go-rơ-ki như ở chú thích (★) trong SGK là vừa đủ.
– Nói về *Thời thơ ấu* cũng chỉ nên ngắn gọn như ở chú thích (★) trong SGK. Nhấn thêm đây là tiểu thuyết tự thuật, người kể chuyện là Go-rơ-ki xưng "tôi" kể chuyện đời mình ở ngôi thứ nhất. Nhà văn viết tác phẩm này những năm 1913 – 1914, tức là năm ông ngoài bốn mươi tuổi. Ông kể lại quãng đời của mình mấy chục năm về trước, từ năm lên ba đến năm lên mươi. Chuyện trong *Những đứa trẻ* xảy ra lúc A-li-ô-sa (tên gọi thân mật của Go-rơ-ki trong gia đình) khoảng lên chín, lên mươi.

GV tổ chức cho HS đọc văn bản.

Hoạt động 2. Hướng dẫn đọc – hiểu văn bản.

1. Đây là bước tiến hành ở trên lớp giúp HS các thao tác tìm ra bố cục và nghệ thuật triển khai bài văn, tương ứng với câu 1 trong SGK ; có thể ghi đề mục trên bảng là *Bố cục và các mối liên kết*.

– HS dễ dàng tìm ra bố cục ba phần của bài ; các tiêu đề của từng phần có thể là : "Tình bạn tuổi thơ trong trăng", "Tình bạn bị cấm đoán", "Tình bạn vẫn cứ tiếp diễn".

– Điểm quan trọng hơn ở bước hoạt động này là hướng dẫn HS rút ra nhận xét về cách triển khai có nghệ thuật của người kể chuyện ở chỗ các yếu tố chủ chốt *những đứa trẻ, những con chim, truyện cổ tích, người dì ghê, người bà hiền hậu* xuất hiện ở phần đầu sẽ lại xuất hiện ở phần thứ ba tạo nên sự kết nối chặt chẽ và gây ấn tượng lắng đọng ở bạn đọc.

2. Đây là bước hoạt động của thầy và trò ở trên lớp tương ứng với câu 2 trong SGK ; có thể ghi đề mục trên bảng là *Những đứa trẻ sống thiếu tình thương*.

– Ông bà ngoại của A-li-ô-sa là hàng xóm với đại tá Ốp-xi-an-ni-cốp, nhưng hai gia đình thuộc những thành phần xã hội khác nhau, một bên là dân thường, một bên là quan chức giàu sang, nên Ốp-xi-an-ni-cốp không cho những đứa con của mình chơi với A-li-ô-sa ("Đứa nào gọi nó sang?", "Cấm không được đến nhà tao !").

Do sự tinh cù, A-li-ô-sa góp sức cứu đứa nhỏ bị rơi xuống giếng, nên ba đứa trẻ nhà Ốp-xi-an-ni-cốp biết được tấm lòng của A-li-ô-sa và rủ A-li-ô-sa sang chơi.

A-li-ô-sa mất bố, mẹ lại đi lấy chồng khác, có mẹ mà như không, lại thường bị ông ngoại đánh đòn, chỉ có bà ngoại là người hiền hậu. Qua trò chuyện, A-li-ô-sa biết mấy đứa bạn mới quen kia tuy sống trong cảnh giàu sang, nhưng cũng chẳng sung sướng gì, mẹ chết, sống với dì ghê, lại cũng bị bố cấm đoán, đánh đòn...

– Hoàn cảnh sống thiếu tình thương giống nhau khiến A-li-ô-sa thân thiết với mấy đứa trẻ kia và để lại ấn tượng sâu sắc trong lòng Go-ro-ki khiến mấy chục năm sau ông vẫn còn nhớ như in và kể lại hết sức xúc động.

3. Đây là bước hoạt động của thầy và trò ở trên lớp đi sâu tìm hiểu ba đứa trẻ hàng xóm qua cảm nhận của A-li-ô-sa, tương ứng với câu 3 trong SGK ; có thể ghi đề mục trên bảng là *Những quan sát và nhận xét tinh tế*.

– Trước khi quen thân, nhìn sang hàng xóm, A-li-ô-sa chỉ biết : "Ba đứa cùng mặc áo cánh và quần dài màu xám, cùng đội mũ như nhau. Chúng có khuôn mặt tròn, mắt xám và giống nhau đến nỗi tôi chỉ có thể phân biệt được chúng theo tầm vóc".

– Khi mấy đứa trẻ kể chuyện mẹ chết, chỉ còn dì ghê mà chúng gọi là "mẹ khác" rồi lặng đi, Go-ro-ki kể : "Chúng ngồi sát vào nhau giống như những chú gà con". So sánh chính xác khiến ta liên tưởng cảnh lũ gà con sợ hãi co cụm vào nhau khi nhìn thấy diều hâu, đồng thời toát lên sự thông cảm của A-li-ô-sa với nỗi bất hạnh của các bạn nhỏ.

– Khi đại tá Ốp-xi-an-ni-cốp bất chợt xuất hiện, mắng : "Đứa nào gọi nó sang?", Go-ro-ki viết : "Tức thì cả mấy đứa trẻ lặng lẽ bước ra khỏi chiếc xe và đi vào nhà, khiến tôi lại nghĩ đến những con ngỗng ngoan ngoãn". Đây là lần thứ hai nhà văn dùng hình tượng so sánh này. So sánh chính xác vừa thể hiện dáng dấp bên ngoài của ba đứa trẻ, vừa thể hiện thế giới nội tâm của chúng. Chúng bị bối áp chế, lặng lẽ vào nhà, chẳng dám hé răng. Tác giả còn kể ở đoạn dưới : "... tôi nhớ lại thì không bao giờ chúng nói một lời nào về bố và về dì ghê". Một lần nữa A-li-ô-sa thông cảm với cuộc sống thiếu tình thương của các bạn nhỏ.

4. Đây là bước hoạt động của thầy và trò ở trên lớp tiếp tục làm sáng tỏ nghệ thuật kể chuyện của Go-ro-ki, tương ứng với câu 4 trong SGK ; có thể ghi đề mục trên bảng là *Chuyện đời thường và truyện cổ tích*.

– Chuyện đời thường và truyện cổ tích lồng vào nhau qua chi tiết dì ghê. Mấy đứa trẻ hàng xóm vừa nhắc đến chuyện dì ghê mà chúng gọi là "mẹ khác", A-li-ô-sa liên tưởng ngay đến nhân vật mụ dì ghê độc ác trong các truyện cổ tích.

– Chuyện đời thường và truyện cổ tích lồng vào nhau qua chi tiết người "mẹ thật" : "Mẹ thật của các cậu thế nào cũng sẽ về, rồi các cậu xem ! – Chết rồi cơ mà, về làm sao được...". A-li-ô-sa như lạc vào không khí truyện cổ tích, nói với chính bản thân mình : "Không được ư ? Trời ơi, biết bao nhiêu lần những người chết, thậm chí đã bị xả ra từng mảnh, mà chỉ cần vẩy cho ít nước phép là sống lại ; có biết bao nhiêu người chết mà không phải là chết thật, vì phép của bọn phù thuỷ".

– Chuyện đời thường và truyện cổ tích lồng vào nhau qua hình ảnh người bà nhân hậu. Ta biết bà ngoại của A-li-ô-sa là người rất nhân hậu. Trong bài văn này, mỗi lần A-li-ô-sa nhắc đến bà ngoại là để nói bà thường kể truyện cổ tích cho chú nghe và bây giờ chú kể lại cho các bạn, chỗ nào quên lại chạy về hỏi bà. Khi đứa lớn con đại tá Ốp-xi-an-ni-cốp khai quật : "Có lẽ tất cả các bà đều tốt, bà mình trước cũng rất tốt..." thì trước mắt chúng ta như hiện lên hình ảnh các nhân vật bà nội, bà ngoại trong truyện cổ tích rồi. Nhất là thằng bé "thường nói một cách buồn bã : ngày trước, trước kia, đã có thời... dường như nó đã sống trên trái đất này một trăm năm chứ không phải mười một năm".

– Không thấy A-li-ô-sa nhắc đến tên mấy đứa bạn. Chắc khi chơi thân với nhau, thế nào chúng cũng hỏi tên nhau ; A-li-ô-sa còn biết thằng lớn mười một tuổi cơ mà ! Hay chuyện xảy ra mấy chục năm rồi, Go-ro-ki không còn nhớ tên chúng nữa ? Song, có lẽ nhà văn chủ tâm không nhắc tên những đứa trẻ kia, như thế câu chuyện tình bạn của bọn trẻ sống thiếu tình thương mang ý nghĩa khai quát hơn và đậm màu sắc cổ tích nhiều hơn.

Hoạt động 3. Tổng kết.

GV tổng kết căn cứ vào *Mục tiêu cần đạt* trong SGV, *Kết quả cần đạt* và các câu *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK.